

Valdštejnské miniatury

Jakub Anderle – Michal Lutovský – Pavla Mikešová

Abstrakt: A Set of Wallenstein Miniature Orders

A bar of four miniature orders and decorations presents a valuable new addition to the phaleristic collection of the Numismatic Department of the National Museum. The bar includes a rare decoration – the Czech Noble Cross which was awarded in 1814 to only 38 men – members of the personal guard of the Emperor Franz I of Austria. Historical value of this item is enhanced by the probable identification of its recipient – the Count Christian Vincenz of Wallenstein-Wartenberg (1794–1858). The article also examines the portraits of Christian Wallenstein and his father Ernst wearing their orders and decorations.

Keywords: phaleristics, miniatures, Czech Noble Cross, Count Christian Vincenz of Wallenstein-Wartenberg, portraits

Díky finančnímu příspěvku Ministerstva kultury České republiky se v roce 2022 podařilo obohatit faleristickou sbírku numismatického oddělení Národního muzea o významnou akvizici značné historické hodnoty. Drobná připínací lišta nese čtyři miniatury dekorací, udělených v průběhu první poloviny 19. století, představuje nejen precizní šperkařskou práci, ale i významný historický artefakt (obr. 1).¹ Výjimečnost předmětu zdůrazňuje přítomnost miniatury Českého šlechtického kříže, dekorace udělené v roce 1814 císařem Františkem I. pouze třiceti osmi mužům z řad české zemské šlechty, tvořícím osobní gardu doprovázející panovníka na vítězném tažení protinapoleonských vojsk do Paříže. Skladba miniatur i některé další indicie dovolují pak s poměrně velkou pravděpodobností identifikovat nositele tohoto předmětu.

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národnímu muzeu (DKRVO 2024–2028/11.I.b, 00023272).

¹ Př. č. H5p8/2022.

Obr. 1. Lišta s miniaturami v etuji firmy Carl Hager Juwelier, Dresden Scheffelstr. 15 (Národní muzeum, př. č. H5p8/2022; foto A. Kumstátová).

Miniatury řádů a vyznamenání

Miniaturizované formy rakouských a rakousko-uherských řádových odznaků, ale i dalších záslužných či pamětních vyznamenání se vyskytují v široké škále podob.² Na rozdíl od většiny dekorací podléhajících předpisům a charakteristice dané statuty představují miniatury často individuálně zhotovované artefakty lišící se nejen rozměry, ale i způsobem zavěšení či jiného uchycení na oděv. Zadání výroby miniatury spočívalo do značné míry na vůli nositele řádu nebo vyznamenání a nepodléhalo oficiálnímu schválení úřadů, miniatury tedy logicky zůstávaly po smrti nositele ve vlastnictví rodiny a nevracely se do řádových kapitul a kanceláří. Miniatury se poprvé výrazně uplatnily po napoleonských válkách především v souvislosti s rozšiřujícím se spektrem udělovaných dekorací a byly určeny pro méně formální příležitosti a běžné nošení na civilním oděvu.

Nejstarší formu miniatur představují zlacené destičky/lišty, často potažené stužkami v příslušných řádových barvách, nošené v klopách saka. Postupně se

² Gattinger – Stolzer 2004.

Obr. 2. Lící strana lišty s miniaturami. Zvětšeno. Skutečná délka (bez jehly) 35,18 mm (foto A. Kumstátová).

Obr. 3. Rubní strana lišty s miniaturami (foto A. Kumstátová).

pak řádové miniatury objevují na ozdobných řetízcích, v případě nejvyšších tříd imitujících řádové řetězy – kolany. Do řádových statut byla konkrétní podoba řetízků začleněna pouze v případě Řádu Františka Josefa; jsou v trojím provedení odpovídajícím velkokříži a komturskému a rytířskému kříži. Eliminují tak jeden z „nedostatků“ většiny řádových miniatur, totiž nemožnost zřetelného přiřazení miniatury ke konkrétní třídě. V případě individuálně nošených miniatur byly tyto artefakty zavěšovány i na malé stužky průvlečné, později trojúhelníkové, případně uzpůsobené pro zapnutí do klopky či knoflíkové dirky. S prvními miniaturami zavěšenými na stužky se v prostředí habsburské monarchie ostatně setkáváme rovněž již záhy po napoleonských válkách; jde o vzácně se vyskytující samostatné miniatury Armádního (Dělového) kříže z let 1813/1814. Vyšší počty udělovaných dekorací zvláště ze závěrečných desetiletí existence habsburské monarchie našly pak odraz v celých sadách miniatur zavěšených na řetízcích. Mimo problematiku miniatur leží pak tzv. polní stužky, které v době Velké války nahradily dekorace nošené do té doby na uniformách *in natura*.³ I na nich se lze někdy setkat s kovovými

³ Jedlička – Sedlák 2007.

aplikacemi, jde však v zásadě o jinou formu miniaturizace, určenou především pro nošení na polní uniformě.⁴ Podléhaly proto přísným předpisům, a to rozměry, barvou i umístěním na stejnokroji.

Popis lišty s miniaturami

Pozlacenou lištu z obecného kovu tvoří rámeček, na rubu opatřený připínací ocelovou pozlacenou jehlou, potažený stuhou v barvách Leopoldova řádu (červená 7,08 mm s bílými okraji 2,28 mm), Armádního kříže (černá 4,24 mm – zlatožlutá 4,24 mm – černá) a Českého šlechtického kříže (bílá 3,68 mm – červená 3,68 mm – /bílá/), přičemž pravý bílý pruh se již na lištu nevešel a stuha byla o jeho šíři zkrácena, také chybí černá barva stuhy pro kříž Řádu maltézských rytířů. Přední část lišty tvoří kovový pásek se zkosenými hranami lemovanými perlovcem, na němž jsou upevněny níže popsané čtyři jednostranné miniatury. Rozměry: lišta – d. 35,18 mm; v. 8,98 mm; hmotnost 5,163 g; jehla d. 45,01 mm (obr. 2 a 3).

Rakouský císařský řád Leopoldův (Österreichisch-Kaiserlicher Leopold-Orden) byl založen Františkem I. dne 8. ledna 1808 a udělován do roku 1901 ve třech, a poté až do roku 1918 ve čtyřech třídách za vynikající zásluhy vojenské i civilní, a to bez ohledu na původ a stav.⁵ Miniaturu tvoří zlatý tlapatý rovnoramenný kříž s červeně smaltovanými rameny s širokým bílým okrajem a červeně smaltovaným středovým medailonem se zlatými iniciálami zakladatele (F.I.A., tj. Franciscus Imperator Austriae, František císař rakouský). Bílé mezikruží lemuující medailon nese černě provedený opis INTEGRITATI · ET · MERITO (tj. zkrácený původní text INTEGRITATI ET MERITO, Za bezúhonnost a zásluhu). Kříž převyšuje zlatá císařská koruna s pendiliemi. Ztvárnění miniatury nedovoluje identifikaci konkrétní řádové třídy. Rozměry: š. 8,03 mm; v. 14,24 mm.

Armádní kříž z let 1813–1814 zvaný Dělový (Armeekreuz aus den Jahren 1813/1814 genannt Kanonenkreuz) byl založen Františkem I. dne 13. května 1814 jako pamětní a záslužné vyznamenání pro všechny přímé účastníky bojů proti Napoleonovi v letech 1813–1814, bez ohledu na hodnost a příslušnost ke zbrani v rakouské armádě. Kříž měl jednotnou podobu pro všechny nositele.⁶

Miniaturu tvoří zlatý rovnoramenný tlapatý kříž se zlatým vavřínovým věncem mezi rameny. Na rozdíl od zeleně lakovaného originálu pokrývá ramena miniaturního kříže zelený smalt podložený kosočtverečným rýhováním. Ramena kříže nesou nápis EURO / LIBER ASSER / 1813 / 1814 (tj. zkrácený původní text EU-

⁴ Stranou ponecháváme i problematiku tzv. malých dekorací, vzniklých z podobných důvodů, byť o něco dříve (Tusek – Kilian 2011).

⁵ Ortner – Ludwigstorff 2017, Band I/2, s. 6–141; Koláčný 2023, s. 105–115.

⁶ Ortner – Ludwigstorff 2019, Band II/2, s. 94–109; Lutovský – Anderle 2020; Koláčný 2023, s. 215–218.

ROPAE LIBERTATE ASSERTA MDCCCXIII / MDCCCXIV, Evropě svobodu zabezpečivším 1813–1814). Není bez zajímavosti, že jde o nápis z původně rubové strany.⁷ Rozměry: š. 7,79 mm; v. 7,92 mm.

Český šlechtický kříž z let 1813–1814 (Böhmisches Adelskreuz) byl udělen 27. října 1814 třiceti osmi šlechticům takzvané České šlechtické gardy doprovázející císaře Františka I. při jeho cestě do Paříže za postupující vítěznou armádou.⁸ Miniatura představuje zlatý rovnoramenný kříž maltéžského typu s rameny vyplněnými tmavočerveným smaltem podloženým zdobným rýhováním. Bíle smaltovaný středový medailon nese špatně čitelný, částečně již otřelý nápis NB. / BG.FC / 1814 (tj. zkratku původního textu NOBILIBUS BOHEMIS / BELLO GALLICO / FIDIS CORPORIS / CUSTODIBUS / FRANC. AUG. / MDCCCXIV,⁹ Českým šlechticům, věrným tělesným strážcům, za francouzské války, císař František, 1814). Rozměry: š. 7,80 mm; v. 8,03 mm. Podobně jako u výše uvedené miniatury Armádního kříže jde i v tomto případě o zmenšenou podobu rubové strany.¹⁰

Kříž rytíře Suverénního vojenského a špitálního řádu sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty (Malteserritterorden, Souveräner Militärischer Ritterorden des Heiligen Johannes von Jerusalem). Původně středověký rytířský řád byl v habsburské monarchii znám především díky charitativní činnosti a stál v popředí zájmu šlechtických rodů.¹¹ Miniaturu tvoří zlatý, bíle smaltovaný rovnoramenný kříž maltéžského typu se schematicky vyhotovenými zlatými korunovanými císařskými orly mezi rameny. Rozměry: š. 7,62 mm; v. 7,86 mm.

Etuje

Lišta s miniaturami je uložena v malé obdélné etuji vně potažené temně bordově zbarvenou usní. Pouzdro pravděpodobně k předmětu původně nenáleželo, jedná se o univerzální typ etuje, vhodné například pro prsten. Na vnitřní straně víčka etuje je uvedena firma Carl Hager Juwelier Dresden Scheffelstr. 15. Carl Hager působil v Drážďanech na dané adrese s jistotou na přelomu 19. a 20. století.¹² Rozměry etuje: š. 57 mm; h. 51 mm; v. 23 mm.

⁷ Avers Armádního kříže nese nápis GRATI/PRINCEPS ET PATRIA/FRANC./IMP. AUG. (tj. Vděční/panovník a vlast/František /císař vznešený).

⁸ *Měřička 1964; Ortner – Ludwigstorff 2019*, Band II/2, s. 122–125; *Koláčný 2023*, s. 212–215.

⁹ Na některých exemplářích je i tento text krácen (především NOB. a GALL.).

¹⁰ Stejně jako u Armádního kříže jde nejspíš i v tomto případě o záměr objednatele, který tím mohl zdůraznit stavovskou příslušnost ke gardě (k tomu podrobněji *Měřička 1964*, s. 37). Avers vyznamenání nese bílého českého lva v červeně smaltovaném medailonu.

¹¹ *Ortner – Ludwigstorff 2021*, Band III/1, s. 12–83; *Koláčný 2023*, s. 19–25.

¹² Podle reklamního letáku z r. 1896, https://www.altesdresden.de/index.htm?get_haus=sche015.

Identifikace nositele

Základem pro možnou bližší identifikaci nositele lišty je pochopitelně seznam nositelů Českého šlechtického kříže, který obsahuje pouhých 38 jmen.¹³ Zúžení výběru dovoluje pak především Řád Leopoldův, jenž byl jakožto jedno z nejvyšších císařských ocenění pro nositele bezesporu nejvýznamnější a v pramenech neopominutelný. Na základě identifikace nositelů Českého šlechtického kříže, vycházející především z prací Václava Měříčky, Romana von Procházky a informací z vojenských schematismů, dvorských kalendářů a dvorských příruček, bylo zjištěno šest noblegardistů, kteří byli zároveň nositeli Leopoldova řádu:

– **Arnošt Filip hrabě z Valdštejna-Vartenberka** (1764–1832) z mnichovohradištské linie rodu, roku 1830 dekorován komandérským křížem Leopoldova řádu,¹⁴ otec následujícího.

– **Kristián Vincenc Arnošt hrabě z Valdštejna-Vartenberka** (1794–1858), roku 1836 dekorován komandérským křížem Leopoldova řádu,¹⁵ velkokříž obdržel mezi lety 1848 a 1854.¹⁶

– **Antonín Jiří hrabě z Valdštejna-Vartenberka** (1793–1848) z duchcovsko-litomyšlské linie rodu, nositel rytířského kříže Leopoldova řádu od roku 1836.¹⁷

– **František Josef hrabě Daun** (1781–1836), nositel rytířského kříže Leopoldova řádu od roku 1834.¹⁸

– **Evžen hrabě Vrbna z Freudenthalu** (1786–1848), nositelem rytířského kříže Leopoldova řádu se stal před rokem 1813.¹⁹

– **Jan hrabě Vratislav z Mitrovic** (1760/1768?–1833), nositelem rytířského kříže Leopoldova řádu se stal před rokem 1813.²⁰

Poslední dekorace, která má pro bližší identifikaci význam, je kříž řádu maltezských rytířů. Z výše uvedených šesti mužů jej s jistotou nosili pouze Arnošt a Kristián Valdštejnové a hrabě Daun, u Antonína Valdštejna a hraběte Vrbny lze privilegium nosit tento kříž předpokládat. Vojenské schematismy uvádějící informaci o členství v řádu toto nezmiňují u hraběte Vratislava. Ve schematismech a dvorních příručkách nebyli dohledáváni noblegardisté, kteří byli k roku 1814 nositeli jiných významných řádů; ty by se po roce 1814 na obdobné liště vedle Dě-

¹³ Měříčka 1964; Procházka von 1965; Ortner – Ludwigstorff 2019, Band II/2, s. 122; Koláčný 2023, s. 212–214.

¹⁴ Kalender zum Gebrauche des Oesterreichisch-kaiserlichen Hofes für das Jahr 1831, s. 96.

¹⁵ Kalender zum Gebrauche des Oesterreichisch-kaiserlichen Hofes für das Jahr 1837, s. 61.

¹⁶ Kalender zum Gebrauche des Oesterreichisch-kaiserlichen Hofes für das Jahr 1855, s. 74, uvažovat lze nejspíše o roce 1854.

¹⁷ Kalender zum Gebrauche des Oesterreichisch-kaiserlichen Hofes für das Jahr 1837, s. 64.

¹⁸ Kalender zum Gebrauche des Oesterreichisch-kaiserlichen Hofes für das Jahr 1835, s. 74.

¹⁹ Oesterreichisch-kaiserlicher Hof-Kalender auf das Jahr 1813, s. 75; ubytovací seznam noblegardistů (Bequartierungsliste der k. k. Böhmischen Noble-Garde) z roku 1814 tuto skutečnost ovšem neuvádí (Měříčka 1964, s. 26).

²⁰ Oesterreichisch-kaiserlicher Hof-Kalender auf das Jahr 1813, s. 76; ubytovací seznam noblegardistů (Bequartierungsliste der k. k. Böhmischen Noble-Garde) z Paříže z roku 1814 tuto skutečnost ovšem neuvádí (Měříčka 1964, s. 25).

lového kříže a Českého šlechtického kříže jistě objevily – například iniciátor vzniku gardy Rudolf hrabě Vrbna či Jan hrabě Pachta s Řádem sv. Štěpána. Dva noblegardisty se pak nepodařilo dohledat vůbec – Jana Nepomuka svobodného pána Daczického z Heslowa a Josefa Štěpána svobodného pána z Badenthalu.

Českému šlechtickému kříži se zevrubně věnoval nejvýznamnější představitel české faleristiky Václav A. Měříčka,²¹ který v jedné ze svých publikací zaznamenal i zásadní informaci do diskuse o nositeli námi představované lišty s miniaturami:²² „V jedné severočeské sbírce je uložen zlatý rámeček pocházející z majetku Noblegardisty, a to Vincence Kristiána hraběte Valdštejna z Mnichova Hradiště. Na rámečku je umístěna miniatura komandérského kříže Leopoldova řádu, dále rubní strana Dělového kříže se zkráceným nápisem: EURO / LIBER ASSER / 1813–1814 /. Následuje miniatura rubní strany Českého šlechtického kříže z roku 1814 se zkratkami: N. B. / B. G. / F. C. / 1814 / a konečně miniatura kříže řádu Maltézských rytířů. Rámeček je podložen příslušnými stužkami.“

Autor neuvádí konkrétního majitele sbírky ani původ informace o nositeli, avšak ztotožnění předmětu s artefaktem, kterému se věnujeme v tomto článku a který byl do muzejních sbírek skutečně získán z pozůstalosti sběratele ze severních Čech, je zcela jednoznačné. Byť se informace V. Měříčky již bohužel nedá ověřit, lze téměř s jistotou hledat původ lišty s miniaturami čtyř křížů v majetku rodu Valdštejnů a jejího nositele skutečně ztotožnit s Kristiánem hrabětem Valdštejnem. Je možné ještě doplnit, že z vlastnictví téhož šlechtice pochází i hvězda velkokříže Řádu Leopolda, kterou do své sbírky zakoupil V. Měříčka v roce 1947 u starožitníka Josefa Fišera (obr. 4 a 5).²³ Z výše uvedených let dekorování lze usuzovat, že lišta s miniaturami získala svoji definitivní podobu po roce 1836, kdy Kristián hrabě Valdštejn obdržel komandérský kříž Řádu Leopolda. Nelze přitom pochopitelně vyloučit, že ostatní miniatury byly na lištu přeneseny ze staršího exempláře.

Jak již bylo řečeno výše, zhotovování miniatur bylo čistě na vůli zadavatele, a můžeme se tak u nich setkat s variabilitou vzhledu vyplývající například z kvality řemeslného provedení. Český šlechtický kříž byl i ve své době výjimečným vyznamenáním a na dobových portrétech jeho nositelů se setkáváme s obojím způsobem nošení dekorace – českým lvem, nebo nápisem jako lící stranou. Stejnou nejednotnost ve způsobu nošení této dekorace, jak bude dále popsáno a zřejmo z portrétů Kristiána a Arnošta Valdštejna, můžeme pozorovat na liště s miniaturami křížů Arnošta Valdštejna – kříž s českým lvem z pohledové strany, zatímco jeho syn Kristián nosil Český šlechtický kříž nápisem z pohledové strany. Z tohoto důvodu se domníváme, že lišta s kříži ze sbírky Národního muzea, na níž je Český šlechtický kříž s lící stranou nesoucí zkrácený nápis, nebyla Kristiánem po otci

²¹ Především Měříčka 1964.

²² Měříčka 1985, s. 29.

²³ Př. č. H5p1/1999, 64/9 (Měříčka 1974, 82, Taf. XXIXb). Z valdštejnských dekorací ve sbírkách Národního muzea lze ještě uvést dva Armádní kříže z let 1813/1814 z Chaurovy sbírky s vygravírovanými jmény dalších dvou členů noblegardy, Jiřího a Antonína Valdštejna (H5-55741, H5-55754; Lutovský – Anderle 2020).

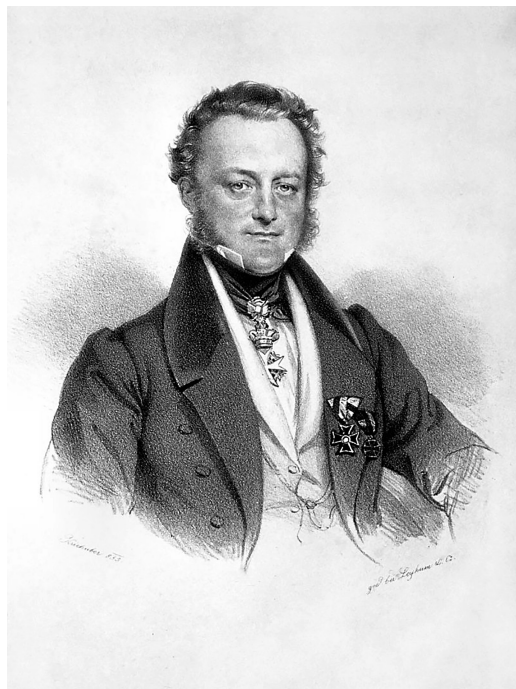
Obr. 4. Hvězda velkokříže Rakouského císařského řádu Leopoldova (Národní muzeum, inv. č. H5p1/1999, 64/9). Nositel Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna-Vartenberka. Lící a rubní strana. Průměr 78 mm (foto Abalon, s. r. o).

zdeděna, ani zlatnický upravena po roce 1836, kdy Kristián obdržel komandérský kříž Leopoldova řádu.

Kristián Vincenc Arnošt hrabě z Valdštejna-Vartenberka

Kristián Valdštejn, jediný potomek Arnošta Filipa Valdštejna (1764–1832) a Marie Antonie des Fours (1772–1813), který se dožil dospělého věku, se narodil v Praze 2. ledna 1794. Ve dvaceti letech se spolu s otcem dobrovolně přihlásil do nově založené císařské gardy, takzvané České šlechtické gardy, která byla ustanovena pro osobní doprovod císaře Františka I. na tažení do Francie, které vyvrcholilo obsazením Paříže a abdikací císaře Napoleona. Po svém prastrýci Janu Vojtěchovi hraběti Černínovi z Chudenic (1746–1816) zdědil panství Štáhlavy a Nebílovy. Na svém novém panství v Sedlci u Starého Plzeňce založil slévárnu a následně strojírnou, jejíž plzeňská pobočka Valdštejnské strojírně se později stala základem pro vznik proslulých Škodových závodů.²⁴ V roce 1817 se oženil s Marií Františkou hraběnkou z Thun-Hohensteinu (1793–1861), sedm jejich dětí, dva synové a pět dcer, se dožilo dospělosti. Kristián se po smrti otce stal hlavou mnichovohradištské větve rodu Valdštejnů. V roce 1833 hostil na svém zámku v Mnichově Hradišti po tři týdny přední monarchy tzv. Svaté aliance – rakouského císaře Františka I., ruského cara Mikuláše I., pruského korunního prince Bedřicha Viléma a saského velkovévodu Karla Bedřicha. Politická jednání střídaly společenské a kulturní akce, divadelní hry, lovy a vojenské přehlídky. Událost byla, přes náročnost organizace a náklad-

²⁴ *Juřík 2024*, s. 104.

Obr. 5. Josef Kriehuber, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1835, litografie (podle *Wikimedia Commons*).

nost zajištění tak velké a vzácné návštěvy, pro hraběte nesmírně prestižní záležitostí.²⁵ Revolučního roku 1848 zemřel Antonín Jiří hrabě Valdštejn (1793–1848) z duchcovsko-litomyšlské valdštejnské rodové větve, a Kristián se tak stal hlavou celého rodu a zdědil seniorátní fideikomis Třebíč. Kristián Valdštejn úspěšně podnikal a zasloužil se o rozvoj především lesního hospodářství na svých panstvích. Ve vedení České lesnické jednoty se zasadil o zřízení veřejné lesnické školy, které dal k dispozici prostory ve svém zámku v Bělé pod Bezdězem.²⁶ Účastnil se politického a společenského života, podporoval sociální a kulturně vědecké spolky. V roce 1852 byl zvolen prezidentem Společnosti Českého muzea, v jejímž čele zůstal až do své smrti. Zemřel v Praze 24. prosince 1858.²⁷

Portréty Kristiána a Arnošta Valdštejna

Řády a vyznamenání, které **Kristián hrabě Valdštejn** během svého života obdržel, jsou dokumentovány také díky dochovaným portrétům ve veřejných sbírkách

²⁵ Načeradská 2020, s. 104–105.

²⁶ Načeradská 2020, s. 117.

²⁷ Juřík 2024, s. 105.

ČR. Nejstarší zobrazení hraběte a jeho řádů a vyznamenání známe z litografie od Josefa Kriehubera z roku 1835. Zde se prezentuje jako rytíř po právu řádu maltézských rytířů, na krku bílý maltézský kříž převýšený korunou s jeruzalémskou distinkcí na černé nákrční stuze. Jeho hrud' zdobí Český šlechtický kříž (na tomto i na dalších níže uvedených vyobrazeních je zachycen velmi volně, zdá se, že hrabě nosil licem nápisovou stranu kříže) a Dělový kříž jako upomínka na tažení proti Napoleonovi (obr. 5).²⁸

Oficiální podobizna, která prezentovala stejná výše citovaná vyznamenání, vznikla o rok později a zachovala se na zámku v Mnichově Hradišti (obr. 6). Jejím autorem byl Johann Nepomuk Ender (1793–1854),²⁹ kterého do hraběcích služeb doporučil s největší pravděpodobností jeho bratr, známý krajinář Thomas Ender.³⁰ Hrabě je zde představen jako čtyřicetiletý muž světlých kučeravých vlasů a hladké tváře zdobené módními licousy. Plnější tváře vyvažují ostře řezané rysy nosu a rtů a vysoké čelo. Portrétovaný sedí v křesle a na diváka pohlíží klidným pohledem. Je oblečen do černého fraku s dlouhými černými pantalonky.³¹ Je zobrazen v tříčtvrté postavě v iluzivním interiéru s výhledem do krajiny za zády a sloupem s drapérií vlající látky po levé straně, tehdy velice často užívanou portrétní kompozicí (odvolávající se na renesanční mistry). Co se naopak jeví jako reálný prvek z hraběcího života, je červenou látkou potažené čalouněné křeslo se zlacenými opěrkami.

Patrně totéž křeslo pozorujeme na portrétní miniatuře od Františka Xavera Zaldera (1815 – po r. 1860) ze sbírek numismatického oddělení Národního muzea (obr. 7).³² Také zde je Kristián Valdštejn zobrazen vsedě v iluzivním prostoru s třemi výše popsány řády, liší se v detailu knírku, ale navíc zdobí jeho krk stuha s komandérským křížem Leopoldova řádu. Průměrně zpracovaná portrétní miniatura mate zobrazením Leopoldova řádu, neboť ramena kříže by měla být namalována v červené barvě, stejně tak nákrční stuha by měla být pojednána v bílo-červenobílé variantě, obdobně u Českého šlechtického kříže. Pozůstatky červeného barviva u stuh naznačují, že původně opravdu byla namalována červeně, ale vzhledem k tomu, že portrétní miniaturisté s oblibou používali organické červeně, které na slunci blednou, lze předpokládat, že v průběhu let tyto části miniatury vyrudly.

Portrétní miniatura přivádí naši pozornost k další podobizně Kristiána z Valdštejna ze zámku v Mnichově Hradišti (obr. 8).³³ Kristián je zde zobrazen v polopostavě se všemi čtyřmi kříži, s knírkem a oblačným nebem v pozadí. Tato průměrná

²⁸ Josef Kriehuber, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1835, litografie.

²⁹ Johann Nepomuk Ender, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1836, olej na plátně, 126,50 × 95 cm, Národní památkový ústav, územní památková správa v Ústí nad Labem, státní zámek Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10655ab.

³⁰ *Sršeň 2021*, kat. č. 205, s. 344.

³¹ Za popis oblečení děkujeme kolegyni PhDr. Vandě Marešové z oddělení starších českých dějin NM.

³² František Xaver Zalder, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, akvarel a kvaš na slonovině, 1840, 135 × 105 × 29 mm (s rámečkem), značeno „Z.F. 1840“, Národní muzeum, př. č. H5p9/2001,2 (dar V. A. Měříčky muzeu v roce 2001); *Měříčka 1985*, s. 53.

³³ Neznámý autor, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, olejomalba na plátně, 71 × 56 cm, Národní památkový ústav, územní památková správa v Ústí nad Labem, státní zámek Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10372ab.

Obr. 6. Johann Nepomuk Ender, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1836, olej na plátně, 126,50 × 95 cm (NPÚ, ÚPS v Ústí nad Labem, SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10655ab).

malba – snad kopie kvalitnější předlohy – musela vzniknout nejpozději do roku 1854. V tomto roce totiž Kristián Valdštejn pravděpodobně obdržel nejvyšší stupeň Leopoldova řádu – velkokříž.

Zmíněný velkokříž je prezentován na dalším obraze z ruky Johanna Nepomuka Endera ze sbírek oddělení starších českých dějin Národního muzea (obr. 9).³⁴ Muzejní práce představuje Kristiána z Valdštejna s Českým šlechtickým křížem,

³⁴ Johann Nepomuk Ender, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1836/1844, olejomalba na plátně, 92,1 × 73,9 cm, Národní muzeum, inv. č. H2-17696.

Obr. 7. František Xaver Zalder, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1840, akvarel a kvaš na slonovině, 100 × 72 mm (Národní muzeum, př. č. H5p9/2001,2; foto O. Trmalová).

Dělovým křížem, křížem Řádu maltézských rytířů a velkokřížem Leopoldova řádu. Z restaurátorského průzkumu provedeného v roce 1985 vyplynulo, že portrétovaný měl původně komandérský kříž Leopoldova řádu zavěšený na nákrční bílo-červeno-bílé stuze a pod ním, částečně překrytý, visel kříž rytíře po právu maltézského řádu – tedy přesně tak, jak je to zobrazeno na portrétní miniatuře Františka Xavera Zaldera a na mnichovohradištské kopii. Lubomír Sršeň na základě této skutečnosti konstatoval, že muzejní obraz vznikl již někdy ke konci roku 1836, kdy se Valdštejn nechal vymalovat s křížem Leopoldova řádu. Když pravděpodobně v roce 1854 obdržel velkokříž Leopoldova řádu, dal na svůj portrét toto vysoké ocenění domalovat a kříž druhé třídy na stuze dal naopak přemalovat. Malíř doplnil hraběti na šikmo přes hrud' bílo-červeno-bílou velkostuhu a pod dva kříže nad srdcem hvězdu velko-

Obr. 8. Neznámý autor, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, olejomalba na plátně, 71 × 56 cm (NPÚ, ÚPS v Ústí nad Labem, SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10372ab).

kříže Leopoldova řádu. Jednalo se tehdy o běžný postup, portrétování si s oblibou dávali své podobenky aktualizovat.³⁵

Na Kristiánově podobizně od Václava Ningera (1804–1870) z roku 1847³⁶ je hrabě vyobrazen ve slavnostním obleku komandéra Leopoldova řádu (obr. 10).³⁷

³⁵ *Sršeň 2021*, kat. č. 205, s. 344 (datuje udělení velkokříže už do roku 1844 – ve skutečnosti jej dostal asi roku 1854).

³⁶ *Toman 1950*, s. 204.

³⁷ Václav Ninger, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna v slavnostním řádovém obleku komandéra Leopoldova řádu, 1847, olej na plátně, 124 × 93 cm, Národní památkový ústav, územní památková správa v Ústí nad Labem, státní zámek Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10558ab.

Obr. 9. Johann Nepomuk Ender, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, 1836/1854, olejomalba na plátně, 92,1 × 73,9 cm (Národní muzeum, inv. č. H2-17696; foto A. Kumstátová).

Jeho hrud' zdobí Český šlechtický kříž, Dělový kříž, kříž Řádu maltézských rytířů a kříž Leopoldova řádu. Neobvykle jsou tyto kříže zachyceny bez stuh a komandérský kříž Leopoldova řádu je zobrazen na hrudi, oproti očekávanému zavěšení na nákrční stuze. Na základě loutkovitě pojaté figury zobrazeného, absence modelace objemů, zjednodušeně pojatého pozadí malby a podobnosti s portrétem usuzujeme, že Václav Ninger zkomponoval tento obraz podle předlohy, kterou mohla být oficiální podobizna knížete od Johanna Nepomuka Endera.

Dvě další Kristiánovy podobizny – akvarel v Národní galerii od Johanna Nepomuka Endera a přípravná kresba uhlím ve Státním oblastním archivu v Praze – zachycují hraběte bez vyznamenání.³⁸

Vzhled **Arnošta z Valdštejna**, Kristiánova otce, jsme schopni doložit šesti dochovanými podobiznami. Na všech portrétech – třech olejomalbách, jednom akvarelu na podkladě křídové litografie a dvou litografiích – zdobí klopou jeho fraku lišta

³⁸ Johann Nepomuk Ender, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna, akvarel na papíře, Národní galerie, inv. č. K42982; Státní oblastní archiv v Praze, Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště, inv. č. 3372, sign. II-5/IX-1, kr. 33, f. 3.

Obr. 10. Václav Ninger, Kristián Vincenc hrabě z Valdštejna v slavnostním řádovém obleku komandéra Leopoldova řádu, 1847, olej na plátně, 124 × 93 cm (NPÚ, ÚPS v Ústí nad Labem, SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10558ab).

s miniaturami tří křížů – Řádu maltézských rytířů, Českého šlechtického kříže (pohledová strana nese českého lva) a Dělového kříže. Pouze v případě obrazu představujícího polopostavu sedícího hraběte opírajícího se o intarzovaný stolec od neznámého malíře ze zámku v Mnichově Hradišti (obr. 11) pozorujeme na krku bílo-červeno-bílou stuhu s komandérským křížem Leopoldova řádu, který Arnošt Filip obdržel od císaře Františka I. v roce 1830.³⁹ Jedná se o méně kvalitní, anonymní práci, která se svým pojetím odvolává na velice cenný portrét od Antonína Machka (1775–1844) z roku 1826, dochovaný ve sbírkách mnichovohradištského zámku.⁴⁰ Litografickou reprodukci tohoto olejového portrétu provedl v roce 1830 Josef Vojtěch Hellich. Další variantu této litografie vytvořil téhož roku František Šír. Oba listy vytiskla kamenotiskárna Antonína Machka.⁴¹ Machkův portrét sedícího

³⁹ Petra Načeradská uvádí rok udělení 1829 (*Načeradská 2020*, s. 102).

⁴⁰ Antonín Machek, Arnošt Filip hrabě z Valdštejna, pán z Vartenberka, 1826, olejomalba na plátně, 92,5 × 72 cm, Národní památkový ústav, územní památková správa v Ústí nad Labem, státní zámek Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10652 ab. Viz Novák 1962, č. kat. 152, obr. 256.

⁴¹ Viz Sršeň 2013, s. 93, kat. č. 55.

Obr. 11. Neznámý autor, Arnošt Filip z Valdštejna, olej na plátně, 94 × 76 cm (NPÚ, ÚPS v Ústí nad Labem, SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10529ab).

Arnošta Filipa z roku 1826 vycházel z podobizny hraběte, kde je vymalován v celé postavě v jezdeckém oděvu skládajícím se z dvouřadého černého fraku s dlouhými černými pantalonky, bílé košile s tuhým límcem s těsně uvázaným nákrčníkem, bílé vesty a v botách s ostruhami. Hrabě drží ve své pravici jezdecký bič. Na stole po jeho levici leží cylindr a světlé usňové rukavice (obr. 12).⁴² Poslední portrét Arnošta Filipa, který evidujeme ve sbírkách Národního muzea, je technologicky

⁴² Antonín Machek, Arnošt Filip hrabě z Valdštejna, pán z Vartenberka, 1826, olejomalba na plátně, 212 × 113 cm, Národní památkový ústav, územní památková správa v Ústí nad Labem, státní zámek Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10237ab. Viz Novák 1962, č. kat. 151, obr. 111.

Obr. 12. Antonín Machek, Arnošt Filip hrabě z Valdštejna, pán z Vartenberka, 1826, olejomalba na plátně, 212 × 113 cm (NPÚ, ÚPS v Ústí nad Labem, SZ Mnichovo Hradiště, inv. č. MH 10237ab).

Obr. 13. Antonín Machek (autor malované předlohy a malby na litografii) / František Šír (autor litografie), Arnošt Filip hrabě z Valdštejna, pán z Vartenberka, po 1826, akvarel a kvaš na litografii, 303 × 245 mm (Národní muzeum inv. č., H2-191336; foto A. Kumstátová).

zajímavý Machkův akvarel na podkladě křídové litografie (obr. 13).⁴³ List kombinuje akvarelovou malbu v partiích obličeje s hutným krycím kvašem na oděvu, vlasech a očích. Také zde má hrabě vymalovány na tmavě modrém fraku miniatury všech výše citovaných řádů.

⁴³ Antonín Machek, Arnošt Filip hrabě z Valdštejna, pán z Vartenberka, asi 1826, akvarel a kvaš na podkladě křídové litografie na papíře, 303 × 245 mm, Národní muzeum, inv. č. H2-191336.

Závěrem lze konstatovat, že předmětná lišta s miniaturami je výjimečným artefaktem nejen sama o sobě, tedy skladbou zastoupených řádů a vyznamenání, ale i díky přesvědčivé identifikaci jejího nositele v osobě Kristiána Vincence hraběte z Valdštejna. Spojení konkrétní dekorace s konkrétními lidmi a událostmi dává faleristice nové rozměry a posunuje ji blíže k historické vědě. Bez významu není pochopitelně ani to, že lištu lze zkompletovat s hvězdou Leopoldova řádu téhož nositele, která se do Národního muzea dostala již v minulosti s Měříčkovou sbírkou.

Literatura

- Gottinger, K. – Stolzer, J. 2004:* Klein, aber fein. Miniaturen und Reduktionen österreichischer Orden und Ehrenzeichen. Salzburg.
- Jedlička, R. – Sedlák, L. F. 2007:* Faleristické drobnosti – Rakousko-uherské náprsní stužky. *Signum* IV. řada, č. 18, 731–736.
- Juřík, P. 2024:* Valdštejnové – Závisti navzdory. Praha.
- Koláčňý, I. 2023:* Řády a vyznamenání habsburských monarchií. Praha.
- Lutovský, M. – Anderle, J. 2020:* Armádní kříže z let 1813/1814 v Chaurově sbírce. *Numismatické listy* 75, 201–215.
- Měříčka, V. 1964:* Český šlechtický kříž z roku 1814. Separát Vojenského muzea v Praze a ČSPDP. Praha.
- Měříčka, V. 1974:* Orden und Ehrenzeichen der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Wien – München.
- Měříčka, V. 1985:* Rakouské pamětní kříže z války 1813–1814. Dělový kříž. Česká společnost drobné plastiky. Praha.
- Načeradská, P. 2020:* Po stopách Valdštejnů. Národní památkový ústav. Praha.
- Novák, L. 1962:* Antonín Machek. Praha.
- Ortner, M. Ch. – Ludwigstorff, G. 2017:* Österreichs Orden und Ehrenzeichen. Teil I./Band 1, 2. Die kaiserlich-königlichen Orden bis 1918. Wien.
- Ortner, M. Ch. – Ludwigstorff, G. 2019:* Österreichs Orden und Ehrenzeichen. Teil II./Band 1, 2. Die kaiserlich-königlichen staatlichen Auszeichnungen, Ehrenzeichen, Medaillen etc. bis 1918. Wien.
- Ortner, M. Ch. – Ludwigstorff, G. 2021:* Österreichs Orden und Ehrenzeichen. Teil III. Band 1, 2. Die nicht-staatlichen Auszeichnungen, Ehrenzeichen, Medaillen etc. bis 1918. Wien.
- Procházka von, R. 1965:* Rodopisné poznámky o Noblegardě. Drobná plastika 1965, 39–50.
- Sršeň, L. 2013:* Malované drobné portréty. Sbírká oddělení starších českých dějin Národního muzea. Praha.
- Sršeň, L. 2021:* Malované závěsné portréty. Sbírká oddělení starších českých dějin Národního muzea. I–III. Praha.
- Tusek, F. – Kilián, F. 2011:* „Malé dekorace“ založené v r. 1908. *Signum* V. řada, č. 13, 664–674.

Summary

A Set of Wallenstein Miniature Orders

A bar of four miniature orders and decorations is a valuable new addition to the phaleristic collection of the Numismatic Department of the National Museum. It consists of the miniatures of the Imperial Austrian Order of Leopold, the Army Cross from 1813–1814 (the so-called Cannon Cross), the Cross of the Sovereign Military Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem, of Rhodes and of Malta, and especially the miniature of the rare Czech Noble Cross, a decoration which was awarded in 1814 to only 38 men – members of the personal guard of the Emperor Franz I of Austria. The so-called Noblegarde accompanied the Emperor on his campaign against Napoleon, which culminated in the conquest of Paris and the abdication of the French monarch. The historical value of the item is enhanced by the probable identification of its recipient and the holder of all the above-mentioned orders and decorations, the Count Christian Vincenz of Wallenstein-Wartenberg (1794–1858). The authors examine the portraits of Christian Wallenstein and his father Ernst wearing their orders and decorations.

Mgr. Jakub Anderle
Národní muzeum, numismatické oddělení
Vinohradská 1, 110 00 Praha 1
jakub.anderle@nm.cz

PhDr. Michal Lutovský
Národní muzeum, numismatické oddělení
Vinohradská 1, 110 00 Praha 1
Ústav archeologické památkové péče středních Čech
Nad Olšinami 448/3, 100 00 Praha 10
m.lutovsky@seznam.cz

PhDr. Pavla Mikešová, Ph.D.
Národní muzeum, oddělení starších českých dějin
Vinohradská 1, 110 00 Praha 1
pavla.mikesova@nm.cz